

Hoofstuk Vier

RITUELE : DIE WAT EN WAAROM

4.1 INLEIDING

Rituele is 'n universiële verskynsel wat bewustelik en onbewustelik by individue, gesinne, groepe, organisasies en volkere voorkom (Laird 1984: 123; Van der Westhuizen 1993:14). In hierdie hoofstuk word in breë trekke beskryf **wat** 'n ritueel is, deur te verwys na die verskillende soorte rituele wat ons kry, die fases en die kenmerke van rituele. Met die hulp van hierdie inligting word daar dan 'n definisie van die begrip "ritueel" geformuleer. Tweedens word verduidelik **waarom** rituele terapeutiese of remediërende waarde het, deur te verwys na die betekenis of funksies van rituele.

4.2 SOORTE RITUELE

In die literatuur word rituele in verskillende groeperings verdeel. Dit gaan nie oor waterdigte skeidings nie, aangesien oorvleueling onvermydelik is, maar om 'n funksionele ordening ten einde beter insig in die fenomeen te bekom.

4.2.1 Oorgangsrituele

Die Franse antropoloog, Arnold van Gennep (1960:2-3), het daarop gewys dat rituele op drie verskillende maniere met die oorgange van die lewe te doen het. Op grond van die Latynse term *limen* wat "drumpel" beteken, verwys hy na *pre-liminale* (separation), *liminale* (transition) en *post-liminale* (incorporation) rituele (Müller 1993:1; Renner 1979:165; Van Gennep 1960:vii-viii, 21, 166, 184, 191). Voorbeelde van *rites de passage* is die volgende: geboorte, adolessensie, huwelik, swangerskap, aanneming, egskeiding, hertroue, gradeplegtighede, begrafnisse, ensovoorts (Wolin & Bennett 1984: 401).

4.2.2 Godsdienstige rituele en seremonies

Bekende rituele binne die **vroeë** kerk was die doop, nagmaal, ekskommunikasie of uitbanningsrituele (1 Kor 5:2-8; 2 Joh 1-11; Matt 18:15-20), eksorsisme (Hand 16:16-18), genesingsrituele (Jak 5:14-15), huwelike (Ef 5:22-33) en egskeiding (1 Kor 7:15). Hertroue na 'n egskeiding is egter nie binne die vroeë kerk toegelaat nie (Matt 5:32). Seremonies wat binne die vroeë kerk gevier was, was die viering van die gemeenskaplike maaltyd, onderlinge gebede, prediking, onderrig, die sing van lofliedere, ensovoorts (1 Kor 14:26). Die lees en uitleg van die heilige geskrifte en die Pauliniese briewe het van vroeg af 'n belangrike plek binne al hul byeenkomste ingeneem (1 Thess 5:27; Kol 4:16). Gebedshoudings, soos om te staan (Mark 11:25), te kniel (Ef 3:5) en die hande op te hef (1 Tim 2:8) is nagevolg en liturgiese gebede, soos die *Onse Vader*, het ook deel van sommige seremonies uitgemaak (Joubert 1994: 78-79). 'n Belangrike seremonie binne die vroeë kerk was die liefdesmaaltyd (Hand 2:42, 46; 1 Kor 10:14-22; 11:27-34; Judas 12). Ander seremonies wat ook deel van die vroeë kerk se byeenkomste uitgemaak het, was Christelike liedere, belydenisse oor Christus as *Kurios* (Rom 10:10), seënspreuke (2 Kor 13:13; Open 22:21) en die sogenaamde heilige kus (1 Thess 5:26; 2 Kor 13:12). Van die bekendste rituele en seremonies binne die kerk **van ons dag**, is die doop en die nagmaal. Volgens Joubert (1994: 80) is hierdie twee rituele egter in 'n groot mate van hul kommunikatiewe funksies gestroop en het dit verstar tot blote uiterlike gebruike wat slegs ter wille van een of ander kerklike tradisie gekontinueer word. Hy bepleit gevolglik dat krities gekyk word na die mate waarin die moderne mens deur die bestaande kerklike rituele en seremonies aangespreek word.

4.2.3 Genesingsrituele

'n Treffende voorbeeld van die instandhouding van 'n Christelike genesingsritueel word beskryf in Jak 5: 14. "As daar iemand van julle is wat siek is, moet hy die ouderlinge van die gemeente laat kom, en hulle moet vir hom bid en hom met olie salf onder aanroeping van die Naam van die Here" (Nuwe vertaling - 1983).

4.2.4 Interaksie- en intensifiseringsrituele

Hier dink ons aan rituele by die wisseling van die seisoene (Van der Hart 1984:41; Van Gennep 1960:4), kerklike feesdae of ander spesiale dae in die jaar (Kersfees, Oujaarsdag, Nuwejaar, Paasfees, “Thanksgiving”) en aankoms en vertrek rituele (groetrituele). “When introducing one person to another we go through rituals ...” (Benner 1979: 164).

4.2.5 Gesins- en familierituele

Wittstock en andere in Müller (1993:4) onderskei tussen drie soorte gesins- en familierituele:

- Familiefeeste wat eie is aan die betrokke familiesubkultuur. Hier word verwys na oorgangsrituele, godsdienstige feeste en openbare vakansiedae.
- Spesifieke gesinstradisies soos gesinsvakansies, verjaarsdae, gesinsreünies, wittebrood en Moeders- en Vadersdag (Wolin & Bennett 1984:405; Roberts 1988:34).
- Geroetineerde patrone en gebruike rondom maaltye, slapenstyd, ontspanning, naweek-aktiwiteite en maniere van groet of om afskeid te neem (Wolin & Bennett 1984:406; Roberts 1988:34; Van Gennep 1960:29).

Gesinne sluit gewoonlik aan by oorgeërfde rituele tradisies, maar kan as nuwe eenheid ook unieke en oorspronklike gesinsrituele ontwikkel. Die ontwikkeling van nuwe rituele is belangrik, aangesien dit bydra tot stabiliteit binne die nuutsaamgestelde gesin.

4.2.6 Terapeutiese rituele

Naas die rituele waarna reeds verwys is, is daar ook rituele wat volgens voorgeskrewe instruksies vir 'n bepaalde sosiale sisteem of individu ontwerp en voorgeskryf word (Van der Hart 1984:35). Dit is rituele wat volgens maat gemaak word om by spesifieke mense in

bepaalde omstandighede te pas (De Jongh van Arkel 1991:71; Müller 1993:4). Dit is oor hierdie soort rituele waaroor hierdie verhandeling gaan en in hoofstuk vyf sal riglyne vir die ontwerp van terapeutiese rituele bespreek word.

4.2.7 Ander indelings

- Otoriteitsrituele (handhawing van dissipline by die huis, werksplek en skole).
- Omkeringsrituele of rebellie rituele (vir een dag elke jaar is die vrou in sekere swart kulture die hoof van die huis en dra sy mansklere).
- Eenvoudige en komplekse rituele ('n ritueel kan bestaan uit 'n enkele simboliese handeling, soos 'n handdruk of uit 'n veelvoud van aktiwiteite, soos sommige puberteitsrituele).
- Politieke rituele (demonstrasie van mag deur middel van militêre parades).
- Toegangsrituele (Ortodokse Jode raak met hulle regter vinger aan die mezuzah: 'n houder met die naam van God (Shaddai) daarin, wanneer hulle die hoofingang van 'n woning betree) (Bell 1997:128-135; Lewis 1983:73; Scholtemeyer 1994:55; Van der Hart 1984:41-42, 44-45).

4.3 FASES VAN 'N RITUEEL

Rituele verloop volgens 'n proses, wat volgens Van Gennep (1960:vii-viii, 21, 166, 184, 191), in 'n bepaalde struktuur of skema verdeel kan word (par 5.4). Hierdie skema bestaan uit drie fases, naamlik 'n skeidingsfase (separation), 'n oorgangsfase (transition) en 'n herenigingsfase (incorporation). Toegepas op 'n terapeutiese konteks beskryf Roberts (1988:7-8) en Van der Hart (1984:24-25, 86-88) die fases soos volg:

Fase 1: Skeiding (*seperation*): tydens die pre-liminale fase vind daar 'n doelbewuste

verbreking plaas met die persone van wie afskeid geneem word. Hierdie voorbereidingsfase is net so belangrik as die eintlike gebeure self.

Fase 2: Oorgang (*transition*): tydens die liminale- of drempelstadium neem die deelnemers aktief deel aan die ritueel en ervaar hulle hulself op nuwe wyses. Hulle mag selfs nuwe rolle en identiteite aanneem. Die deelnemers mag ook ervaar dat hulle hulself in 'n tipe niemandsland (tussen twee wêrelde) bevind. Die ou toestand bestaan nie meer nie, maar die nuwe werklikheid is ook nog nie bereik nie.

Fase 3: Hereniging (*incorporation*): tydens die post-liminale fase word die deelnemers weer herverbind tot hulle onderskeie gemeenskappe met hulle nuwe status.

4.4 KENMERKE VAN RITUELE

Ten spyte van differensiasie en verskeidenheid, is daar sekere sentrale elemente en begrippe wat algemeen voorkom in alle rituele. Indien die verskillende definisies van rituele bestudeer word, kan die volgende universiële karaktertrekke of komponente onderskei word:

4.4.1 Handelinge

Rituele is handelinge waarby woorde en dade 'n rol speel (Müller 1993:2). "Even in its simplest form, a rite is composed of work and gesture. Words alone fail to engage the dimension of the body and may therefore lack the power to convince... Together, word and gesture may become not only a skilful instrument of communication but also a moment of disclosure" (Tellini 1987: 241). 'n Ritueel bestaan dus uit 'n handling of 'n reeks handelinge wat gekombineer word met verbale formules (Van der Hart 1984: 25-26).

4.4.2 Kommunikatiewe handelinge

Ons handelinge kommunikeer altyd 'n boodskap. Dit is nie moontlik om deur ons handelinge

nie 'n boodskap te kommunikeer nie. Rituele is geen uitsondering (Van der Hart 1984: 49; Wolin & Bennett 1984: 410). "Whatever its form, ritual is apparently a fundamental mode of human communication, though the meaning it expresses is open to diverse interpretations" (Rambo 1983: 510).

4.4.3 Simboliese kommunikatiewe handeling

Rituele is simboliese kommunikatiewe handeling. Meerburg in Blom en Lindijer (1986:17) beklemtoon dat daar bewuste én simboliese kommunikasie plaasvind tydens die uitvoer van 'n ritueel. Bewuste kommunikasie verwys na verbale kommunikasie en simboliese kommunikasie na handeling soos musiek, kniel, handoplegging, ensovoorts. Volgens Van der Hart (1984: 36, 46) kom simbole in rituele voor as *voorwerpe* (doopvond, kruis), *handeling* (kniel, ophef van hande) of *woorde* (formules). Die kommunikatiewe krag van simbole lê daarin opgesluit dat dit na die wêreld verwys wat buite ons sigbare werklikheid bestaan. Simbole funksioneer derhalwe as vensters wat ons 'n uitsig gee op die onuitspreeklike, die oneindige en die transendente (Pieterse 1998: 346).

4.4.4 Kollektiewe dimensie

Rituele kan beide 'n individuele en private, as 'n sosiale en publieke karakter vertoon (Van der Hart 1984:26). Rituele dra dus by tot 'n individu of 'n gemeenskap se sin vir kollektiewe identiteit (Wolin & Bennett 1984:401). Rituele bevorder sodoende groepsolidariteit en -kohesie en die handhawing en bevestiging van die sosiale orde (Van der Hart 1984:57, 79; Wolin & Bennett 1984:408). "Ritual publicly reminds the participants of their shared beliefs, thus unifying the individual with the group, family or community, contributing to the individual's collective sense of self" (Scholtemeyer 1994:48).

4.4.5 'n Herhalende of eenmalige gebeurtenis

Rituele kan 'n herhalende of 'n eenmalige gebeurtenis wees. "Ritual ... may be a habitually repetitive behaviour or a one-time occurrence" (Bolton & Camp 1989: 51). Onno van der Hart (1984:37) stel dit so: "Bepaalde rituelen word deur die betrokkenes in hulle lewens herhaalde mael uitgevoer; ander is daarenteen eenmalig (maar kan wel weer deur ander mense opnuut word uitgevoer)". Voorbeelde van herhalende rituele is rouwrituele rondom maaltye, slapensyd of om afskeid te neem. Voorbeelde van eenmalige rituele is nabegrafnis rituele, soos die sortering van die besittings van die oorledene, die skryf van bedankingsbriewe en die verwydering van die trouering.

4.4.6 Formeel en/of informeel gestruktureerd

Rituele is saamgestel uit voorgeskrywde formele handelinge en/of spontane informele handelinge. "... a ritual may be ordered according to beginnings, ends, and prescriptions for behaviour and still be capable of containing elements of chaos and spontaneity that may be expressed at particular times and places" (Laird 1984: 124). Dit is veral oorgelewerde kulturele en godsdienstige rituele wat gekenmerk word deur 'n rigiede en vaste struktuur, aangesien die styl en vorm van hierdie rituele reeds vooraf deur die samelewing en kerk vasgelê is (Renner 1979: 164; Scholtemeyer 1994: 50). Dit blyk dus dat 'n ritueel uit twee komplementêre dimensies kan bestaan, naamlik 'n onveranderlike of formele (geslote) aspek en 'n veranderlike of informele (oop) aspek (Van der Hart 1984:35-36, 44-45, 440).

4.4.7 Multidimensioneel en aanpasbaar

Hoewel die vorm en struktuur van rituele eenvoudig is, is dit wat gekommunikeer word nie eenvoudig nie. Van der Hart (1984:36, 46-48, 152) beklemtoon dat die simbole wat in rituele gebruik word meer as net één betekenis het. Hulle is meerstemmig. Hierdie meervoudige simbole word deur hom gekondenseerde simbole genoem (par 5.4.2). So kan die gekondenseerde simbole in die geslote gedeelte van 'n voorgeskrywde ritueel emosionele assosiasies oproep wat deur die hele gemeenskap gedeel kan word, maar dit kan ook

allerlei persoonlike betekenis kommunikaar aan die enkeling (par 4.4.4). Hierdie eienskap van rituele maak dit buigbaar en in staat om by veranderde omstandighede aan te pas (Van der Hart 1984:44, 48).

4.4.8 Religieuse en/of sekulêre elemente

In die verlede het antropoloë oorwegend gefokus op die plek van religie in die rituele lewe van primitiewe gemeenskappe (Wolin & Bennett 1984:407). In sy klassieke werk, *The elementary forms of the religious life*, konsentreer Emile Durkheim (1965) hoofsaaklik op die “magies-religieuse” in die uitvoer van rituele (Turner 1995:x-xi; Van der Hart 1984:34, 36). Talle outeurs het Durkheim se voorbeeld gevolg en rituele as primêr religieuse handeling gedefinieer. Etnografiese ondersoeke van die laaste paar dekades het egter getoon dat daar tans ‘n groter belangstelling in die sekulêre funksie van rituele is (Wolin & Bennett 1984:407-408). Hoewel religieuse elemente nog steeds teenwoordig is in die meeste rituele (Couture 1990:1088; Mulder 1992:507; Müller 1993:3), is sekulêre motiewe en doelwitte ook tans ‘n dominante faktor in rituele handeling (Van der Hart 1984:35).

4.4.9 Evokatiewe aanbiddingstyl

Rituele het ‘n kenmerkende evokatiewe of suggestiewe aanbiddingstyl (Laird 1984: 124). Aangesien die uitvoer van ‘n ritueel al die sinne betrek – sig, smaak, klank en reuk – funksioneer rituele as besondere katalisators vir die gesonde uitdrukking en vrystelling van emosies (Van der Hart 1984:38; Wolin & Bennett 1984: 410). Irion (1991:160) noem dat rituele ook mities van aard is (Van der Hart 1984:38, 171-172). Dit blyk dus dat die evokatiewe en mistiese eienskappe van rituele prosedures ‘n verskeidenheid van emosies en reaksies in mense kan ontlok.

4.4.10 Intensioneel van aard

Rituele vind nie doelloos plaas nie. “These rituals... though they are not pragmatic, they are nonetheless very purposeful in their intention. Whatever their nature, they have purpose and

form...” (Renner 1979: 164). Die teleologiese dimensie van ‘n ritueel beklemtoon dus dat ‘n ritueel nie deterministies is nie, maar doelgerig (par 2.3.4). Hoewel rituele die inherente vermoë het om betekenis te kommunikeer, kan sekere rituele vir ‘n spesifieke persoon, groep of gemeenskap leeg en betekenisloos wees. Moontlike voorbeelde van sulke rituele is huisgodsdienste, tafelgebed, die tradisionele begrafnis, militêre parades, vlaghysing, die instel van ‘n heildronk, suigelingdoop, nagmaal, verjaarsdae en publieke vakansiedae (par 4.2.2). ‘n Ritueel wat leeg en betekenisloos is vir een persoon, is nie noodwendig waardeloos vir ‘n ander nie en mag later weer vir die persoon sin en betekenis kry (Van der Hart 1984:38).

4.5 DEFINIËRING

In die lig van die voorafgaande kenmerke van rituele, kan ons nou die volgende werksdefinisie van die begrip “ritueel” formuleer: ‘n Ritueel is ‘n intensionele, simboliese, formeel en/of informeel gestruktureerde godsdienstige en/of sekulêre kommunikatiewe handeling, waardeur ‘n enkeling en/of gemeenskap individueel en/of kollektief ‘n antwoord of betekenis probeer gee aan ‘n bepaalde gebeurtenis (vgl Roberts 1988: 8; Scholtemeyer 1994: 48; Van der Hart 1984: 37). In kort: ‘n Ritueel is ‘n intensionele, simboliese, kommunikatiewe handeling waardeur ‘n enkeling of gemeenskap betekenis probeer gee aan ‘n bepaalde gebeurtenis.

4.6 FUNKSIES VAN RITUELE

Uit die voorafgaande bespreking van die kenmerke van rituele het dit duidelik geword dat rituele funksioneel van aard is. In hierdie paragraaf word gevolglik gewys op enkele funksies van rituele. Die terapeutiese waarde van rituele sal sodoende ook duideliker word.

4.6.1 Die oriënteringsmotief

Die *wil tot sin* is dieper en kragtiger as enige ander motivering (Frankl 1959, 1969). Omdat die mens 'n vrye wil het en kan dink en besluite neem, wil die mens weet waarom, vir wie en vir wat hy of sy bestaan (De Klerk 1968:17; Shantall 1997:562). Donald Capps (1983:14, 31, 79, 99-100) waarsku dat 'n gebrek aan sin en betekenis noodwendig gaan lei tot disoriëntering. Hierdie behoefte sê hy, kan aangespreek word deur die ritualisering van die alledaagse kerk-lewe. "When pastoral care of the church is viewed in ritualization terms, we see that its major concern is to help persons acquire and maintain a sense of being oriented in the world. This means that pastoral care is concerned with basic issues of faith. Faith means having an orientation in the world, a perspective from which to experience the world and interpret this experience. The ritualization of everyday church life helps persons maintain this orientation" (Capps 1983:79).

4.6.2 Orde, stabiliteit en verandering

Elke ontwikkelings stadium het 'n ontwikkelingskrisis as kern en daarom gaan die verloop van een stadium na 'n ander gewoonlik gepaard met angs en onsekerheid. 'n Basiese funksie van rituele is dat dit orde en stabiliteit, sowel as verandering en groei bewerkstellig (Johnson 1988: 658). "Properly designed rituals can provide the client with a conducive setting for growth. They can provide a sense of stability and structure for a client who is 'stuck' because of fear of moving into the unknown, or of fear of anticipated emotional pain" (Reeves & Boersma 1990:289). In 'n krisis situasie dreig die chaos om die orde te oorspoel. Die spesifieke voorskriftelikheid van die ritueel verteenwoordig orde (par 4.6.10) en help die persoon om die pre-okkupasie met wanorde en disintegrasie te oorkom en weer 'n greep op die situasie te verkry (Van der Hart 1984:309-310; Van der Westhuizen 1993: 19). "In the face of external changes, ritual gives the family a stable way of recognizing itself. As a ritual is repeated time after time in a familiar fashion, families experience this stabilization" (Wolin & Bennett 1984:412).

4.6.3 Solidariteit en kohesie

Rituele bind mense saam en dra by tot 'n gevoel van solidariteit en kohesie. Die tipe solidariteit waarna verwys word, is die solidariteit wat ervaar word deur vriende en familie rondom die graf van 'n geliefde. "Solidarity of conviction has the same sense of 'standing together' in a context of 'shared meanings'. And like the grieving family, the congregation that enjoys such solidarity finds it an invaluable resource for maintaining their sense of orientation in the world." (Capps 1983:70). Die begrip "kohesie" verwys na die graad van nabyheid en afstand in familie verhoudinge (De Jongh van Arkel 1987: 232). Te veel kohesie veroorsaak verstrikking ("enmeshment") en te min kohesie verwydering ("disengagement"). 'n Gematigde balans van nabyheid en afstand is die ideaal (Hecker & Schindler 1994:3). Volgens Nydegger en Mittenen (1988:714) dra gesinslegendes ook by tot familie solidariteit. "Tales of problems solved and difficulties overcome with the help and support of family members reaffirm member's sense of the solidarity and cohesion of the family, and assure them that they can rely on such support when needed."

4.6.4 Vorming van identiteit

Rituele dra ook by tot die vorming en verhoging van die gesin en individuele lede se identiteit en selfbeeld (Fiese 1992:151, 153; Scholtemeyer 1994: 58; Van der Westhuizen 1993:19). "Through their special meaning and their repetitive nature, rituals contribute significantly to the establishment and preservation of a family's collective sense of itself, which we have termed the family identity" (Wolin & Bennett 1984: 401). Pieterse (1998:344) verwys na liturgiese handeling as die bewakers van die hoop en die uitdrukking van die identiteit van die geloofsgemeenskap. "Deur op sinvolle wyse binne ons tradisie op 'n vernuwende wyse ons liturgie ten opsigte van rituele en simbole in te rig kan die liturgiese viering 'n bydrae lewer tot die bepaling van ons identiteit en so die hoop bewaar" (Pieterse 1998:348).

4.6.5 Status en rolverwagtinge

Rituele help gesinslede om te weet wat hulle onderskeie verantwoordelikhede, rolle en statusse binne die gesin is (Laird 1984:125). In gesinsterapie kan die familie se rituele en seremonies daarom vir die berader 'n belangrike aanduiding gee oor wat die status en rolverwagtinge van 'n lid binne die gesin is. Een van die gevolge van 'n egskeiding of hertroue is dat dit verwarring veroorsaak ten opsigte van die nuwe status van die individu binne die veranderde gesin.

4.6.6 Vermindering van spanning en stres

Negatiewe ervarings wat moeilik verwoord word deur konvensionele kommunikasie kanale, kan effektief aangespreek word deur die simboliese handeling van rituele. 'n Egskeidingsritueel kan byvoorbeeld gebruik word om seremonieel te demonstreer dat 'n huweliksverhouding beëindig is (Lewis 1983: 75; Müller 1993: 10-11). Die ritueel gee ook aan kinders die geleentheid om van hulle opgekropte emosies ontslae te raak. Rituele het dus 'n helende en integrerende funksie wat spanning en stres kan verminder (Van der Hart 1984: 307; Van der Westhuizen 1993: 19-20; Whiteside 1989:39).

4.6.7 Godsdienstige verdieping

Rituele binne 'n godsdienstige konteks bied die geleentheid vir mense om bewus te word van die beweging van die profane (ongewyd) na die sakrale (gewyd). Die deelnemers word gelei tot 'n totaliteitsbeleving waarin godsdiens nie iets apart is nie, maar deel word van die groter geheel (Müller 1993: 6). Tydens 'n huweliksdiens kry al die betrokkenes die geleentheid om weer stil te staan en na te dink oor wat hierdie oorgang in hulle eie lewe beteken. Die ritueel word weer rasioneel, emosioneel en godsdienstig ervaar. Daar is opnuut 'n geleentheid vir gevoelens van blydskap, dankbaarheid en onsekerheid. Wat bloot 'n private saak sou gewees het, word nou 'n saak van die hele (geloofs)gemeenskap.

4.6.8 Sosiale dimensie

Rituele het beide 'n private (individuele) as 'n sosiale (gemeenskaplike of kollektiewe) funksie. In die ritueel word uitgereik na die ander met 'n oproep om saam te kommunikeer (Woodcock 1995:401). Die ritueel beskerm sodoende die individu teen disfunksionele isolasie. 'n Ritueel moet daarom sover as moontlik ook ander betrek, aangesien die gemeenskap ook die ritueel nodig het (Müller 1993: 7; Renner 1979: 172-173). Die Joodse ritueel "sitting shiva" is 'n goeie voorbeeld van 'n ritueel wat die breër vriendekring en familie betrek. Volgens hierdie ritueel word voorgeskrewe tye vir rou neergelê en binne 'n omgewing van groepsondersteuning kan die betrokkenes uiting gee aan hulle diepste emosies (Roberts 1988:16).

4.6.9 Verlede, hede en toekoms

Die verlede, hede en toekoms word met mekaar verbind in rituele. "Time is collapsed in rituals. Changes in the present are grounded in past traditions, while future relationships are defined" (Roberts 1988:11). Gesinsreünies simboliseer die gesin se verbintenis met die verlede, aangesien dit verwys na die gesin se historiese erfenis. "Zij herinneren ons op geheel eigen wijze aan onze herkomst en geven ons op basis daarvan vertrouwen in de toekomst" (Lukken 1984: 30). Nasionale rituele, soos die saluering van die landsvlag, bevestig 'n lid se kulturele erfenis (Wolin & Bennett 1984:405, 408). Om die verlede, hede en toekoms met mekaar te verbind deur rituele het ook waarde vir terapie. "Many families enter treatment with seemingly little fluidity between different time frames. For instance, they are so embroiled in past difficulties that they believe there is little hope for the family in the future. Or they are so engrossed in the requirements of day-to-day living that they cannot value their family history and heritage" (Roberts 1988: 22). Rituele simboliseer dus die kontinuïteit van ervaringe deur die verlede, hede en toekoms met mekaar te verbind (Scholtemeyer 1994:60).

4.6.10 Strukturering en regulering

Die funksie van rituele om te struktureer en te reguleer is soos 'n goue draad teenwoordig in geritualiseerde gedrag (par 4.2.5). Hierdie funksie van rituele hou heelwat voordele in vir die mens. Die stabiliserende en behoudende invloed daarvan is alom bekend. 'n Ander minder opsigtelike voordeel, is dat dit ook gesondheidsvoordele inhou. Navorsers het bepaal dat die gewoonte om elke oggend ontbyt te eet en gereeld jou tande te flos, 'n persoon se lewensverwagting met tussen tien tot vyftien jaar kan verleng. Ritualisering het ook bygedra tot die behoud van Judaïsme (Capps1983: 108) en dit het 'n essensiële deel van die lewe van Jesus uitgemaak, deurdat dit struktuur en orde aan sy daaglikse lewe gegee het (Lk 4:16).

4.7 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is beskryf **wat** 'n ritueel is, deur te verwys na die verskillende soorte rituele wat ons kry, die fases en die kenmerke van rituele. Met hierdie inligting is 'n werksdefinisie van die begrip "ritueel" geformuleer. Tweedens is verduidelik **waarom** rituele terapeutiese potensiaal het, deur te verwys na die betekenis of funksies van rituele.